

УДК 342.56:35

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.20>

ЗАСАДИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРАВОСУДДЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Бойко В'ячеслав Петрович,
orcid.org/0000-0002-3505-4530
кандидат юридичних наук,
здобувач наукового ступеня
доктора наук
(Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ, Україна)

У статті активізовано засади незалежності правосуддя, як невід'ємних чинників справедливого та ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні. Доведено, що незалежність правосуддя є наріжним чинником існування без забезпечення якого взагалі не можна говорити про доцільність функціонування судової гілки влади в правовій демократичній державі. Адже, без забезпечення гарантій незалежності правосуддя не можливо забезпечити справедливе та ефективне відновлення прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб у судовій системі. Зроблено висновок, що будь-який орган їх посадова (службова) особа законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади не можуть погіршувати рівень самостійності суду й недоторканності його суддів. За юридичною природою незалежність правосуддя є принципом судочинства, що втілюється в правотворчість, в судові рішення та правозастосування адміністративних органів. Узагальнено, що незалежність правосуддя гарантується національним, Європейським та міжнародним правом, зовнішніми виразами яких є відповідні джерела, які всі свою чергу базуються на постулаті філософії права, що рішення по судовій справі це виключно компетенція судді, яке приймаються ним без будь якого тиску (спокус) на основі закону та власної правосвідомості – в умовах сьогодення верховенства права. Незалежність суду включає гарантії діяльності органів суддівського врядування та суддівського самоврядування належне функціонування суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади. Доведено, що ключову роль у забезпеченні належності правосуддя мають відгравати суб'єкти громадянського суспільства, які мають захищати суд (суддів) від можновладців, що посягають на їх чесноти. належна довіра громадян до суддів (суду) є необхідною умовою належного забезпечення незалежності правосуддя.

Ключові слова: верховенство права, недоторканість, незалежність, принцип, справедливність, суд, суддя.

THE PRINCIPLES OF THE INDEPENDENCE OF JUSTICE AS AN INTEGRAL FACTOR IN THE EFFECTIVE PROTECTION OF HUMAN AND CITIZEN RIGHTS AND FREEDOMS

Boyko Vyacheslav Petrovych,
orcid.org/0000-0002-3505-4530
Doctor of Law,
Postdoctoral Student
(Research Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine)

The article activates the principles of the independence of justice as integral factors of fair and effective protection of the rights and freedoms of a person and a citizen in Ukraine. It has been proven that the independence of justice is the cornerstone of existence, without ensuring which it is impossible to talk about the expediency of the functioning of the judicial branch of government in a legal democratic state. After all, without guaranteeing the independence of justice, it is not possible to ensure a fair and effective restoration of the rights, freedoms and legal interests of individuals, rights, and legal interests of legal entities in the judicial system. It was concluded that anybody, their official (official) person of the legislative, executive, or judicial branches of power cannot impair the level of independence of the court and the inviolability of its judges. By its legal nature, the independence of justice is a principle of the judiciary, which is embodied in law-making, in court decisions and law enforcement by administrative bodies. It is summarized that the independence of justice is guaranteed by national, European, and international law, the external expressions of which are the relevant sources, which in turn are based on the postulate of the philosophy of law, that the decision on a court case is exclusively the competence of the judge, which is made by him without any pressure (temptation) on the basis of the law and one's own legal awareness - in the conditions of today's rule of law. The independence of the court includes guarantees of the activities of bodies of judicial governance and judicial self-governance, the proper functioning of subjects of public administration of the judicial branch of power. It has been proven that the key role in ensuring the proper administration of justice should be played by subjects of civil society, who should protect the court (judges) from those in power who sow their virtues. citizens' proper trust in judges (the court) is a necessary condition for ensuring the independence of justice.

Key words: court, independence, judge, justice, principle, Rule of Law, untouchability.

Актуальність теми. В системі теорії розподілу влад невід'ємне місце належить судовій. В свою чергу необхідно підкреслити, що незалежність правосуддя є наріжною складовою правової демократичної держави. Без досягнення якого фізичні та юридичні особи не зможуть знайти справедливість при вирішенні правових суперечок. Проте, протягом майже тридцяти років політичні еліти декларуючи створення незалежної судової гілки влади, так і не наважились здійснити це. З ростом громадської активності та моніторингу діяльності органів правосуддя з боку громадян, зазначена проблематика стала більш досяжною для вирішення [1].

Отже, проблема засад незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина залишається актуальною в умовах сьогодення.

Зв'язок теми із сучасними дослідженнями. До наукової проблеми засад незалежності правосуддя, як невід'ємного чинника ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина в парадигмі правової держави звертали свою увагу вітчизняні вчені

серед них: В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Бачеріков, В. Бевзенко, В. Галуцько, Л. Глушченко, О. Дубенко, А. Іванишук, В. Кравчук, О. Кузьменко, О. Міщенко, С. Потапенко, А. Руденко, Я. Рябченко, М. Сорока, С. Стеценко, О. Умнова, Е. Швед, Н. Шевцова, О. Яцун та ін. Проте, вони безпосередньо до аналізованої нами проблеми не звертались, а зосереджували свої наукові пошуки на більш загальних чи спеціальних викликах.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі філософії права, теорії адміністративного права і процесу, норм діючого законодавства активізувати засади незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина.

Викладення основних положень. В Конституції України однозначно прописано засади незалежності суду та недоторканність судді. Стосовно того, що Вища рада правосуддя, має вживати заходів щодо забезпечення незалежності суддів. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права [2].

Профільний Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII деталізував, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності діє суддівське самоврядування [3].

На думку Конституційного суду України, зниження рівня гарантій незалежності суддів опосередковано може призвести до обмеження можливостей реалізації права на судовий захист. Адже, незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; заборонаю суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням [4].

На рівні ООН визначені Основні принципи незалежності судових органів, що схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. Згідно з яким незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її. Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до

закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Судові органи володіють компетенцією стосовно всіх питань судового характеру і мають виняткове право вирішувати, чи входить передана їм справа до їхньої встановленої законом компетенції. Не повинно мати місця неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, і судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Цей принцип не перешкоджає здійснюваному відповідно до закону судовому перегляду чи пом'якшенню вироків, винесених судовими органами. Кожна людина має право на судовий розгляд у звичайних судах або трибуналах, які застосовують встановлені юридичні процедури. Не повинні утворюватися трибунали, що не застосовують встановлені належним чином юридичні процедури, з метою підміни компетенції звичайних судів або судових органів. Принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін [5].

В юридичній літературі існують певні тенденції до розуміння сутності засад незалежності правосуддя. Так, С. Кічмаренко доводить, що зміст незалежності судової влади прямо випливає з принципу незалежності судової влади і може розглядатись у вузькому й широкому розумінні. У першому випадку – як незалежність суддів під час винесення ними рішення в юридичній справі, у другому – як комплекс правових заходів щодо недопущення впливу на суддів, забезпечення належних умов для праці й побуту суддів та інших представників судової влади, надання якісних адміністративних послуг у системі судової влади. До сфери, яка впливає на незалежність судової влади, належать проблеми формування суддівського корпусу, організаційно-правові питання, взаємодія з адвокатами і прокурорами, протидія діяльності деструктивних псевдогромадських організацій [6]. І. Камінська вважає, що незалежність суду як засада організації судової влади – це основоположна ідея формування і реалізації судової влади з метою забезпечення кожному права на справедливий суд через дотримання верховенства права та утвердження відповідальності судової влади перед суспільством [7]. Шультгач під принципом незалежності суддів визначає передбачену чинним законодавством фундаментальну засаду, яка передбачає здійснення суддями процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Розглянутий вченою принцип є двоєдиним. Незалежність суддів при здійсненні правосуддя обов'язково передбачає їх підпорядкування лише закону, інакше вона може привести до беззаконня і свавілля. Тому чим повніше і точніше в процесуальному законі регламентована діяльність суддів з розгляду і вирішення судових справ, тим більше гарантії від свавілля. Суддя вирішує справи на підставі закону, відповідно до своєї правосвідомості, в тих умовах, що виключають сторонній вплив на нього. Без належного забезпечення принципу незалежності суддів не можна повною мірою реалізувати інші принципи правосуддя та забезпечити ефективний судовий захист прав і свобод людини і громадянина [8]. Т. Мартянова підкреслює інституційний (організаційний) аспект незалежності суду. Який полягає в управлінському та фінансовому відокремленні судової влади від інших гілок влади; змістовний (функціональний) аспект передбачає самостійний розгляд судом конкретної справи, у тому числі виключні повноваження в судовому процесі на основі норм права, що підлягають застосуванню в конкретній справі, що розглядається [9]. О. Кучинська та Ю. Циганюк визначаючи категорійне розуміння, що незалежність суду полягає у тому, що виокремити один єдино правильний підхід до розуміння неможливо, а тому «незалежність суду» слід розглядати як єдине та в той же час багатогранне явище, що є і елементом системи стримувань та противаг, і принципом (засадою) функціонування судової

влади, її якісною характеристикою, і елементом права на суд, і мірою свободи суду у відносинах із іншими гілками державної влади [10].

Отже, все вище наведене дає можливість сформулювати наступні узагальнення щодо засади незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина: незалежність правосуддя є наріжним чинником існування без забезпечення чого взагалі не можна говорити про доцільність функціонування судової гілки влади в правовій державі; без забезпечення гарантій незалежності правосуддя не можливо забезпечити справедливе та ефективне відновлення прав і свого громадянина і людини в судовій системі; будь-який орган їх посадова (службова) особа законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади не можуть погіршувати рівень самостійності суду й недоторканності його суддів; за юридичною природою незалежність правосуддя є принципом судочинства, що втілюється в правотворчість, в судові рішення та правозастосування адміністративних органів; незалежність правосуддя гарантується національним Європейським та міжнародним правом та зовнішнім його виразом відповідними джерелами, які всі свою чергу базуються на постулаті філософії права, що рішення про судовій справі це виключно компетенція судді, яке приймаються ним без будь якого тиску (спокус) на основі закону та власної правосвідомості; незалежність суду включає гарантії діяльності органів суддівського врядування та суддівського самоврядування належне функціонування суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади; ключову роль у забезпеченні належності правосуддя мають відігравати суб'єкти громадянського суспільства, які мають захищати суд (суддів) від можновладців, що посягають на їх чесноти; висока довіра громадян до суддів (суду) є необхідною умовою належного забезпечення незалежності правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Сліпенюк В. Забезпечення незалежності суддів як одне із завдань вищої ради правосуддя. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 19–24. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233730>
2. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31.
4. Незалежність. Конституційний суд України 2023. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist>
5. Основні принципи незалежності судових органів. Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201
6. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правове забезпечення незалежності судової влади в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2017. 18 с.
7. Камінська І. В. Незалежність суду як засада організації судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2016. 18 с.
8. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 227–230.
9. Мартьянова Т. С. Пряма дія Конституції України як умова незалежності судової влади. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 54–56.
10. Кучинська О. П., Циганюк Ю. В. Системність поняття «незалежність суду». *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 94–100.